

[Електронний ресурс] / В. О. Грицишин ; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. — Луганськ, 2004. — 23 с.

4. Єгоренко Т. В. Організаційно-економічне управління розвитком території : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук : 08.02.03 [Електронний ресурс] / Т. В. Єгоренко ; НАН України. Ін-т економіки пром-сті. — Донецьк, 2004. — 19 с.

5. Костерін В. О. Управління економічним комплексом великого міста : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. наук з держ. управління : 25.00.05 [Електронний ресурс] / В. О. Костерін ; Укр. акад. держ. упр. при Президенті України. — К., 2002. — 20 с.

6. Швець В. Я. Управління розвитком виробничого господарського комплексу міста : автореф. дис. на здо-

буття наукового ступеня д-ра екон. наук : 08.02.03 [Електронний ресурс] / В. Я. Швець ; НАН України. Ін-т економіки промисловості. — Донецьк, 2003. — 32 с.

7. Сальдо В. В. Формування та розвиток економічної структури великого міста : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук : 08.00.05 [Електронний ресурс] / В. В. Сальдо ; НАН України. Ін-т регіон. дослідж. — Л., 2008. — 20 с.

8. Статистична інформація Головного управління статистики у Луганській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.lugastat.lg.ua/statinform.htm>.

Надійшла до редакції 01.06.2011 р.

УДК 316.334.56:338.246

С. І. Гречана,

*старший викладач,
Технологічний інститут
Східноукраїнського національного
університету ім. В. Даля,
м. Сєвєродонецьк*

ВИЗНАЧЕННЯ ВПЛИВУ ЧИННИКІВ НА ЕКОНОМІЧНИЙ І СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК МІСТА

У сучасних умовах, коли більше половини населення мешкає в містах, місто починає відігравати особливу роль, що визначається його системоутворюючою функцією. Саме тому для підвищення стандартів життя громадян необхідно прискорити економічний і соціальний розвиток міст. Будучи запорукою розвитку країни в цілому, він вимагає розробки і проведення відповідної державної регіональної політики. Її послідовна реалізація та оптимальне поєднання зусиль кожного з рівнів влади позитивно вплине на створення в конкретному населеному пункті привабливого бізнес-середовища, яке сприятиме динаміці ділової та інвестиційної активності, забезпечуючи підґрунтя розбудови соціальної сфери, що призведе до покращення рівня і якості життя населення.

Разом з тим прорахунки у проведенні такої політики чи окремі невважені дії владних структур будь-якого рівня можуть привести до протилежних наслідків, спровокувавши відтік нових підприємців і потенційних інвесторів, скорочення обсягів діяльності й надання послуг, занепад об'єктів соціального призначення, що суттєво загальмує розвиток і зумо-

вить падіння якості життя населення. Не допустити такого, скорегувати управлінські дії влади, головним чином місцевого самоврядування, дозволить визначення та використання чинників економічного та соціального розвитку міста.

Однак оточуюче середовище, в якому існують міста, та їх внутрішні умови життєдіяльності в даний час міняються дуже швидко, обумовлюючи одночасний вплив на їх розвиток значної кількості чинників, що потребують уваги влади. Крім того, загальнонаціональні проблеми разом з місцевими створюють унікальні проблемні комбінації, які значно ускладнюють їх врахування при прийнятті відповідних управлінських рішень. Це актуалізує необхідність не тільки визначення і структурування чинників економічного та соціального розвитку міста, а і їх ієрархічної систематизації з метою виділення найвпливовіших, що дозволить обрати заходи першочергового значення для вирішення проблем і прискорення розвитку.

Дослідженню питань регіонального та місцевого розвитку присвячено роботи відомих вітчизняних

© С. І. Гречана, 2011

вчених Б. І. Адамова [1], С. В. Богачова [2], В. М. Василенка [3], Н. В. Васильєвої [4], І. В. Заблудської [5], В. В. Мамонової [6], В. О. Онищенко [7], В. Я. Швеця [8] та інших, а також їх закордонних колег В. Л. Глазичева [9], О. В. Кузнецової [10], В. М. Лексіна [11] та інших. Однак, не зважаючи на значну увагу, що приділяється даному напрямку, в сучасній науковій літературі залишаються не достатньо висвітленими питання щодо переліку і класифікації чинників, що впливають на економічний і соціальний розвиток міст, а також аналізу впливу цих чинників на життєдіяльність територіальних утворень.

Тому метою даного дослідження є розробка методичних підходів до оцінки впливу чинників на економічний і соціальний розвиток міста і визначення за їх допомогою переліку найвпливовіших чинників, що дозволяє в подальшому оптимізувати систему управлінських заходів щодо міського розвитку.

Аналіз впливу чинників на розвиток міста — це комплексне системне вивчення впливу на його життєдіяльність різних явищ, процесів і рушійних сил, вимір його розміру за допомогою якісних і кількісних показників. Найчастіше він проводиться за допомогою прийомів факторного або комплексного аналізу, результатами яких стають структуровані економічні описи стану розвитку міста. Це дозволяє визначити основні тренди, напрями змін, проілюструвати надбання і втрати, але не дає чіткого уявлення про чинник чи їх перелік, що відзначилися найбільше.

Подолати ці недоліки пропонується шляхом використання фасетної класифікації системи показників оцінки кожного чинника економічного та соціального розвитку міста, які були згруповані за напрямками визначення впливу на нього владних структур. Перша група — зовнішнього впливу — включає чинники системного характеру, управління якими лежить поза межами компетенції владних структур міста, а друга — внутрішнього впливу — містить чинники, що мають унікальну для кожного населеного пункту природу, підсилюють чи послаблюють вплив на місто зовнішніх чинників і використовуються виключно органами місцевого самоврядування.

За отриманими системами чинників і показників пропонується визначити за кожним чинником наявність чи відсутність збігу між напрямками динаміки показників і основних трендів розвитку міста, фіксуючи кожен випадок одним із наступних векторів впливу: позитивний «↑», негативний «↓» чи нейтральний «↔». Тоді сумарний вектор за кожною групою буде характеризувати вплив групи в цілому за трьома типами: розвиток-позитивний (більшість чинників цієї підгрупи позитивно вплинули на стан розвитку міста), розвиток-негативний (більшість чинників цієї підгрупи негативно вплинули на стан розвитку міста) та розвиток-нейтральний (по-

казники переважно не змінювались і не впливали на стан економіки чи соціальної інфраструктури міста). Для ілюстрації на практиці цього методичного підходу оцінимо дію чинників на економічний і соціальний розвиток м. Северодонецька Луганської області, з'ясувавши, які ж з них найбільше сприяли цим процесам чи, навпаки, гальмували їх.

Попередньо проведений аналіз розвитку міста дозволив виявити основні його тренди та розставити по місцях періоди розвитку. Так, найбільш вдалим для м. Северодонецька виявився 2005 р., потім за шкалою зниження: 2007, 2006, 2008 та 2009 рр. За цими трендами побудуємо фасетну класифікацію, результат якої наведено в табл. 1.

У найбільшу групу об'єднано вісім розвиток-негативних чинників, серед яких найвпливовішим визначено «співвідношення «централізація-децентралізація». Цю групу можна умовно поділити на дві складових: бюджетну та функціональну. Першу формують чинники, які так чи інакше стосуються стану бюджетної системи країни або її бюджетного устрою, а саме характеризують відношення «державний бюджет — місцевий бюджет». Це чинники: централізація-децентралізація, бюджетно-податкове законодавство, програми освітнього та медичного забезпечення, політика соціального захисту та забезпечення. А безпосередньо бюджетний чинник — показники виконання бюджету — віднесено до групи позитивних. Він має тільки один деструктивний вектор у складі своїх оціночних показників, інші сприяли розвитку, бо завдяки макроекономічному зростанню України доходи Зведеного бюджету за аналізований період зросли у 2,6 рази з 91,5 млрд грн у 2004 р. до 23,9 млрд грн у 2009 р.

До другої складової — функціональної — віднесено політичну стабільність, паливно-енергетичні ресурси і кредитно-банківську систему, які прямо не сприяли розвитку економіки та формуванню бюджету опосередковано. Зміна урядів призводила до гальмування економічних реформ, до необґрунтованих змін в бюджетній політиці, значно ускладнювала процеси фінансування вже узгоджених програм, до значного дорожчання нафти та газу.

Негативний вплив загального стану кредитно-банківської системи на розвиток міста обмовлено світовою кризою та пов'язаними з нею проблемами наприкінці 2008 р. Вони були на стільки значними, що їх вплив перекреслив майже всі позитивні досягнення попередніх років, тим більше, що тенденції зростання дебіторської (кредиторської) заборгованості підприємств та банківських відсоткових ставок, що тоді почалися, продовжилися і у 2009 р. Відсутність вільних коштів призвела до уповільнення розвитку економічних суб'єктів і до скорочення соціальних програм і відрахувань в бюджет.

Економико-правовые проблемы управления городом

Таблиця 1. Фасетна класифікація показників за характером впливу зовнішніх чинників¹

Група	Чинники	Оцінка за показниками					Характер впливу
суспільно-політичні	співвідношення «централізація-децентралізація»	ТД ↓	ТДМ ↓	ПДМ ↓	ДК1 ↓	РМО ↓	розвиток-негативний
	організація владних структур	АТУ ↔	КМС ↑	КМС1 ↑	СВ ↓		розвиток-позитивний
	політична стабільність	ПЗУ ↓	ВПДП ↔	ПРЕП ↔	ЧПР ↓		розвиток-негативний
нормативно-правові	стратегія регіонального розвитку	НС ↑			ВЗС ↔		розвиток-позитивний
	бюджетно-податкове законодавство	ЧПБ ↓	РПП ↓	ПРТ ↓	БП ↔	ПН ↓	розвиток-негативний
	законодавча регламентація прав власності	ППП ↔	ЗПІ ↔	КВІ ↑	НПП ↓	ПФП ↔	розвиток-нейтральний
фінансово-економічні	макроекономічні показники	Мввп ↑	Мвп ↑	Мпр ↑	Мдз ↔	Мінв ↔	розвиток-позитивний
		Мдх ↑	Мвдв ↑	Місц ↓	Мбез ↓	Мінф ↓	
	показники виконання бюджету	ТЗДБ ↑	ПВБ ↑	ЦТ ↓	ТЗДБ1 ↑		розвиток-позитивний
	стан кредитно-банківської системи	КСБ ↓	РОС ↓	КР ↑	ІБР ↔		розвиток-негативний
	тінізація економіки	ТОЕ ↓			КЕЗ ↓		розвиток-негативний
соціально-культурні	програми освітнього та медичного забезпечення	КОП ↓	КОМ ↓	КЛ ↓	КЗО ↔		розвиток-негативний
	політика соціального захисту та забезпечення	КСС ↑	РСС ↓	РСП ↓	РСБ ↓	РСД ↓	розвиток-негативний
	культурні та релігійні уподобання	ДВК ↑	ДСК1 ↓	ККП ↔	КЦМ ↔		розвиток-нейтральний
природно-ресурсні	мінерально-сировинні	ПКК ↔					розвиток-нейтральний
	паливно-енергетичні	КЕл ↔			ОНіГ ↓		розвиток-негативний
	лісові та водні	ПЛіВ ↑			ЗПВ ↑		розвиток-позитивний
	рекреаційні	КЗАІ ↔			КСКО ↑		розвиток-позитивний
демографічні	народжуваність	СЧН ↔			ПЧН ↔		розвиток-нейтральний
	смертність	КНС ↔			ОТЖ ↔		розвиток-нейтральний
	міграція	НМ ↔			ЧПрег ↔		розвиток-нейтральний

¹ ТД — динаміка частки трансфертів із державного бюджету в доходах місцевих бюджетів; ТДМ — відношення трансфертів місцевим бюджетам з державного до ВВП; ПДМ — співвідношення в доходах місцевого бюджету загальнодержавних та місцевих податків і зборів; ДК1 — частка доходів, що враховуються для розрахунку офіційних трансфертів, до загальних доходів; РМО — частка виробництва товарів і послуг міста в обласному (регіональному) обсязі; АТУ — кількість рівнів адміністративно-територіального підпорядкування; КМС — кількість самоврядних структур; КМС1 — чисельність співробітників органів місцевого самоврядування на одного мешканця міста; СВ — ступінь відповідальності та ефективності діяльності органів державної влади; ПЗУ — періодичність зміни урядів; ВПДП — виконання прийнятих довгострокових програм; ПРЕП — передбачуваність розвитку економічних подій; ЧПР — часовий лаг між прийняттям і реалізацією рішень щодо регіонального розвитку; НС — наявність стратегії і програми регіонального розвитку та її дотримання; ВЗС — відповідність законодавчої бази прийнятій стратегії регіонального розвитку; ЧПБ — дотримання терміну прийняття бюджету та можливості внесення змін; РПП — розподіл податкових повноважень; ПРТ — порядок розрахунку міжбюджетних трансфертів; БП — бюджетне планування; ПН — податкове навантаження; ППП — послідовність програми приватизації; ЗПІ — захист прав інвестора та власника;

Групу розвиток-позитивних чинників очолює «макроекономічні показники». Місто не є відокремленим від економіки України осередком господарської діяльності та суспільного розвитку. Багатомірні зв'язки підприємств між собою на всій території країни забезпечують успіх економічної співпраці, що на пряму впливає на стан розвитку. Саме тому зміна макроекономічних показників України є дуже впливовим чинником, який за аналізований період мав більше позитивний напрям, хоча тенденції 2008 р. і три від'ємних показника (рівні інфляції та безробіття, індекс споживчих цін) уповільнювали прогрес, але здобутки попередніх років дали змогу зберегти цю групу показників в плюс, а не в мінус.

До переліку інших позитивних чинників потрапили також організація владних структур, стратегія регіонального розвитку, показники виконання бюджету та лісові й водні ресурси. Перший зі згаданих чинників присутній в даній групі досить умовно, бо адміністративно-територіальна реформа та невідповідальність влади викликають багато нарікань. Але за поточний період не відбулося змін у структурі влади як обласної, так і місцевої, політичний розклад також був незмінним, штатна чисельність працівників суттєво не змінювалась, а кваліфікаційний рівень зростає, все це дає більше переваг ніж негативу, тому загальна оцінка чинника — позитивний.

Група розвиток-нейтральних чинників також містить декілька чинників, які потребують пояснень своєї приналежності в даній класифікації. Це стосується трьох демографічних чинників, які відображають негативну ситуацію депопуляції населення. Але ситуація ця не нова, на протязі 2005–2009 рр. не відбувалося стрімких змін всіх оціночних показників, тому їх визнано такими, що не ускладнюють ситуацію, але й не полегшують життя міста.

Внутрішні чинники за своїм змістом не можуть впливати безпосередньо на стан і хід соціального та економічного розвитку міста. Вони можуть тільки підсилювати або, навпаки, гальмувати процеси, спричинені зовнішніми. Тому доречним буде внести доповнення поділу характеру чинників на міському рівні на: 1) розвиток-позитивні плюс «*РП+*» (такі, що підсилюють позитивний вплив зовнішніх чинників на розвиток міста; 2) розвиток-позитивні мінус «*РП-*» (гальмують позитивний вплив зовнішніх чинників); 3) розвиток-негативні плюс «*РН+*» (підсилюють негативний вплив зовнішніх чинників); 4) розвиток-негативні мінус «*РН-*» (зменшують негативний вплив зовнішніх чинників); 5) розвиток-нейтральні «*РН0*» (не змінювали впливу зовнішніх чинників).

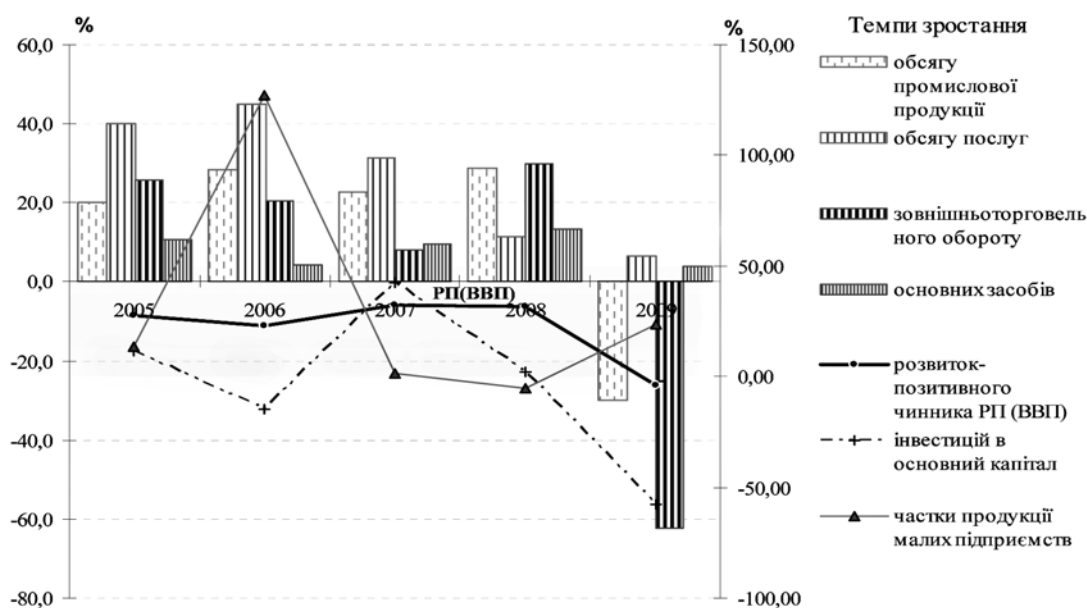
Для поділу ендегенних чинників розвитку міста за визначеними показниками на групи пропонується аналогічна методика, але вже з використанням не табличної візуалізації, а графічної. Визначальним питанням є встановлення результуючого індикатора для порівняння поведінки аналізованих показників. Вважаємо доцільним використати в якості кривої розвиток-позитивного чинника тренд макроекономічного зростання, виражений темпами зростання ВВП, а в якості кривої розвиток-негативного чинника — тренд бюджету, виражений темпами зростання доходів зведеного бюджету України. Крім того, показники, динаміка яких за аналізований період була відсутня, або вони відхилялись від кінцевих значень менш ніж на 5 %, прийматимемо без побудови графічної залежності такими, що є розвиток-нейтральними.

Враховуючи, що макроекономічні показники були віднесені до розвиток-позитивних чинників, а на результатах роботи міської економіки відчувалася системний позитивний зовнішній вплив, проведемо співставлення показників внутрішніх економічних чинників з трендом ВВП (рис. 1). При по-

---

КВІ — контроль за виконанням інвестиційних угод; *НПП* — наявність податкових пільг інвесторам; *ПФП* — прозорість та урегульованість діяльності фінансових посередників; *Мввп* — рівень, темпи зростання ВВП; *Мвп* — зміна обсягу виробленої продукції; *Мпр* — зміна прибутку (збитку) підприємств; *Мдз* — зміна дебіторської (кредиторської) заборгованості; *Минв* — обсяг інвестицій; *Мдх* — доходи населення; *Медв* — валова додана вартість за галузями економіки; *Місц* — індекс споживчих цін; *Мбез* — рівень зареєстрованого безробіття; *Мінф* — рівень інфляції; *ТЗДБ* — темпи зростання доходів зведеного та державного бюджету; *ПВБ* — план виконання бюджету загалом та по цільових трансфертах; *ЦТ* — розмір цільової допомоги місцевим бюджетам; *ТЗДБ1* — темпи зростання ВВП та доходів місцевих бюджетів на одну особу; *КСБ* — кількість стабільних банків та інших фінансових установ; *РОС* — рівень облікової та ринкової відсоткової ставки; *КР* — обсяг наданих кредитів; *ІБР* — широта інструментів безготівкових розрахунків; *ТОЕ* — обсяг тінювого обороту економіки; *КЕЗ* — кількість злочинів щодо ухиляння від сплати податків та відмивання «брудних» грошей; *КОП* — кількість цільових освітніх програм і стан їх виконання; *КОМ* — кількість цільових медичних програм і стан їх виконання; *КЛ* — чисельність лікарів і середнього медичного персоналу на 1000 осіб; *КЗО* — кількість загальноосвітніх закладів та ВНЗ; *КСС* — кількість сімей, що отримують субсидії; *РСС* — розмір середньомісячної субсидії; *РСП* — середній розмір пільгових пенсій та допомог; *РСБ* — розмір допомоги по безробіттю; *РСД* — розмір допомоги сім'ям з дітьми; *ДВК* — частка витрат на «культуру» в державному бюджеті; *ДСК1* — частка у споживанні домогосподарств витрат на культурні та духовні послуги; *ККП* — кількість цільових програм розвитку культури; *КЦМ* — кількість релігійних конфесій, церков, монастирів; *ПКК* — погашені в надрах балансові та позабалансові запаси корисних копалин; *КЕл* — кількість виробленої та переданої електроенергії; *ОНІГ* — обсяг добутих нафти та газу; *ПЛіВ* — площа лісів та водоймищ; *ЗПВ* — запаси підземних вод; *КЗАІ* — кількість заповідників, пам'яток архітектури та історії, видатних місць; *КСКО* — кількість санаторно-курортних об'єктів; *СЧН* — середньорічна чисельність наявного населення; *ПЧН* — природний приріст населення; *КНС* — коефіцієнти народжуваності та смертності; *ОТЖ* — очікувана тривалість життя; *НМ* — основні напрями міграції; *ЧПрег* — число прибулих з інших регіонів.

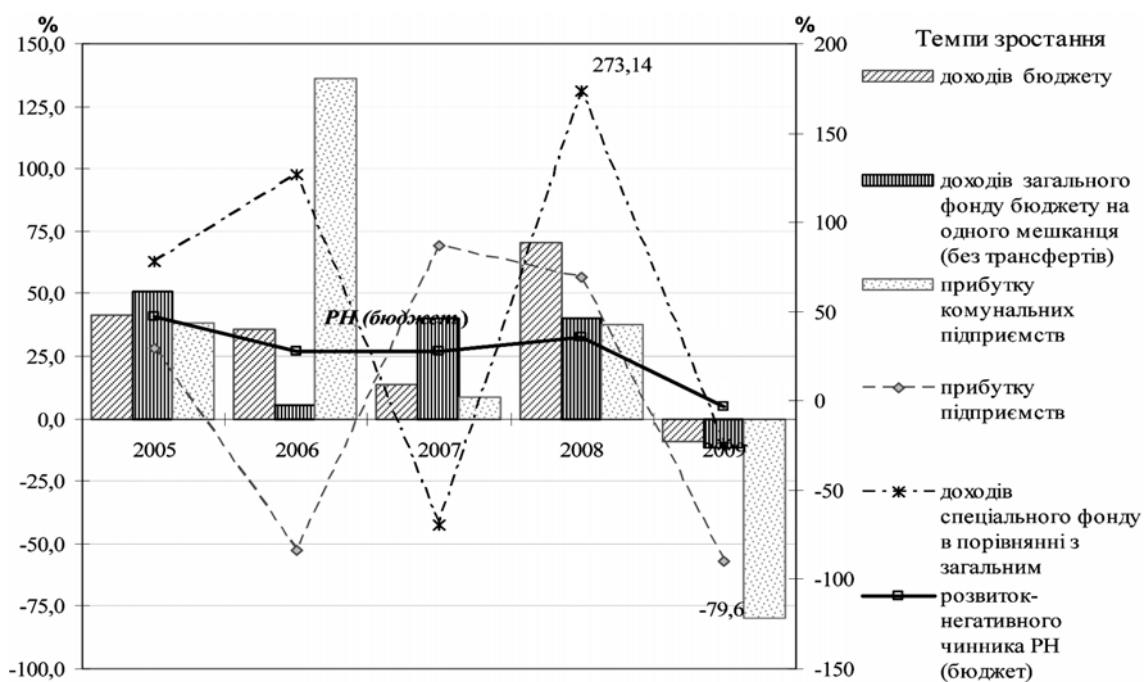

Рис. 1. Динаміка показників економічних чинників

будові вказаного графіку не знайшли відображення на ньому показники, які мали незначну динаміку (менше 5 %): доля комунальних платежів у доходах домогосподарств, темпи зростання кількості малих підприємств і фізичних осіб-підприємців, обсяг іноземних інвестицій, та ті, які були незмінними: кількість комунальних підприємств.

Динаміка показників для оцінки бюджетно-фінансових чинників представлена на рис. 2. Спираючись на виявлений негативний вплив бюджетного

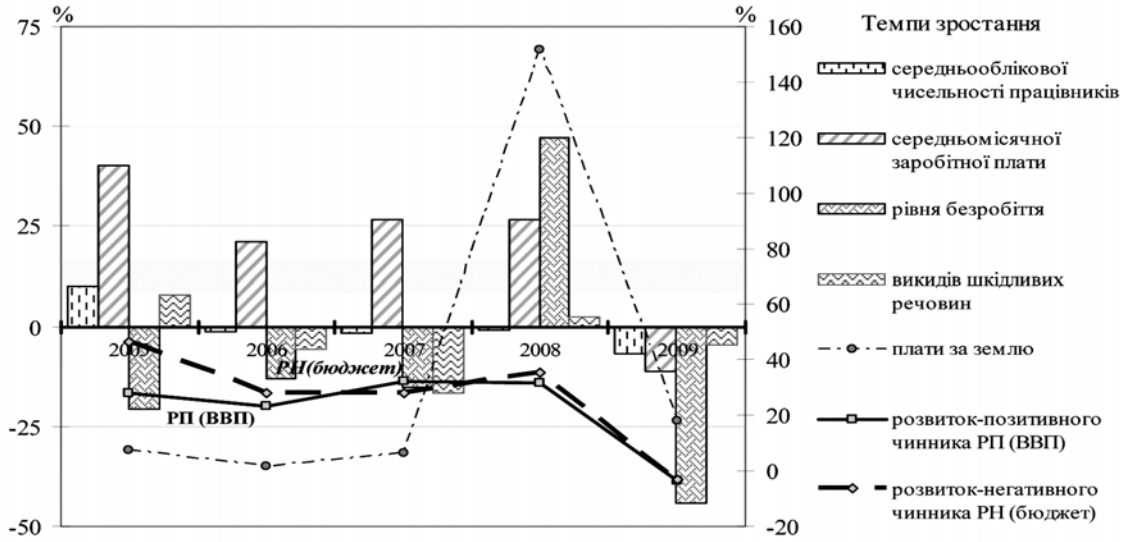
чинника та результати аналізу стану місцевого бюджету, який не забезпечував позитивного розвитку, було зроблено висновок щодо можливостей порівняння тільки з трендом розвиток-негативного чинника — зростання доходів зведеного бюджету України. При його побудові не відображенні показники: 1) які мали зміни менше 5 %: кількість підприємств, що отримали прибуток, будівництво житла; 2) якісного характеру: структура видаткової частини бюджету; 3) за відсутності в місті: місцевих запозичень.

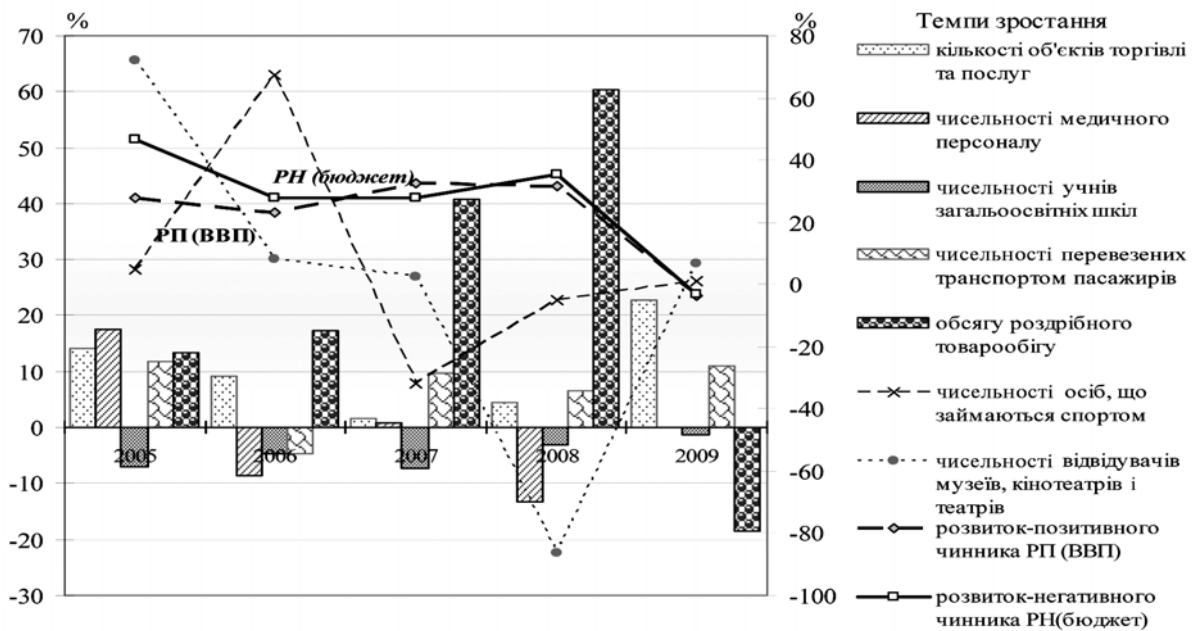
Рис. 2. Динаміка показників бюджетно-фінансових чинників

Інші групи внутрішніх чинників не отримали визначальних характеристик, бо мали суперечливі

оцінки, тому порівняння будувалися на основі обох кривих (рис. 3 та рис. 4).

Рис. 3. Динаміка показників ресурсних і екологічного чинників

Рис. 4. Динаміка показників інфраструктурних чинників

Крім того, до ресурсних чинників було додано криву щодо оцінки екологічних чинників. Причиною цього стала, з одного боку, логічність об'єднання, а з іншого — відсутність за екологічною групою показників для побудови окремого рисунку (майже всі показники не мали змін більше 2%).

Відображення інфраструктурних чинників представлено найбільш повно серед попередніх груп, бо більшість із них є статистичними даними, виключення складає один якісний показник щодо обладнання зон відпочинку, який тим більше не

змінювався з 2005 р. Не мали достатньої динаміки для можливого графічного зображення показники: чисельність медичного персоналу та кількість ринків. Більшість показників мали незмінний характер, тому були замінені на ідентичні, як то чисельність учнів, відвідувачів, вихованців тощо.

За наведеними на графіках залежностями можна спостерігати різноманітні взаємозв'язки, які, однак, дозволяють визначитись з поділом показників на посилюючі чи послаблюючі соціальний та економічний розвиток міста, спричинений зовнішніми

чинниками. Найзначнішими представниками за групами чинників визначені: 1) «*ПП+*» — обсяги реалізації промислової продукції, послуг населенню та роздрібного товарообороту, середньомісячна заробітна плата та кількість об'єктів торгівлі та послуг; 2) «*PP-*» — обсяг зовнішньоторговельного обороту, прибуток підприємств, інвестиції в основний капітал, чисельність відвідувачів осередків культури та осіб, що займаються фізичною культурою та спортом; 3) «*PH+*» — доходи міського бюджету, податок на прибуток комунальних підприємств, несплачена заробітна плата, рівень безробіття, чисельність населення, чисельність медичного персоналу й учнів загальноосвітніх шкіл міста; 4) «*PH-*» — сума доходів загального фонду бюджету на одного мешканця, середньооблікова чисельність працівників, пасажиро-перевезення в місті, викиди шкідливих речовин.

Таким чином, побудована своєрідна ієрархія чинників економічного та соціального розвитку міста, кожна група з яких уособлює різний ступінь впливу на життя міста і процеси його розвитку. У кожній з них також виділено найбільш впливові, що дозволяє визначити пріоритетні напрями дій щодо розвитку міста та розробити відповідну систему заходів.

Висновки. Підводячи підсумок, зазначимо, що для побудови виваженої політики міського розвитку органам місцевого самоврядування необхідно володіти повною інформацією про вплив чинників різного походження на життєдіяльність міста, яка на сучасному етапі має значний обсяг. Тому доцільним буде визначення найбільш впливових чинників (позитивного та негативного впливу окремо), до яких застосування управлінських рішень є необхідним в першу чергу. Для цього рекомендується використання методичного підходу фасетної класифікації показників, головною перевагою якого є можливість застосування для будь-якого міста без значних попередніх досліджень.

Література

1. Адамов Б. И. Современные проблемы экономического развития Донецкой области и пути их преодо-

ления / Б. И. Адамов // Город, регион, государство: экономика-правовые проблемы хозяйствования : сб. науч. тр. / НАН Украины, Ин-т экономика-правовых исследований. — Донецк : Ноулидж, 2009. — Т. 1. — С. 8–10.

2. Проблемы стратегического развития города: теория и практика : моногр. / С. В. Богачев, М. В. Мельникова, А. А. Лукьянченко и др. ; НАН Украины, Ин-т экономика-правовых исследований. — Донецк : Изд-во «Вебер» (Донецкое отделение), 2009. — 270 с.

3. Василенко В. Н. К особенностям исследования региональной экономической системы / В. Н. Василенко // Экономика и право. — 2010. — № 3. — С. 5–13.

4. Васильева Н. В. Вдосконалення механізму соціально-економічного розвитку міст з моногалузевою структурою виробництва в Україні : моногр. / Н. В. Васильева. — Донецьк : ВІК, 2009. — 173 с.

5. Заблудська І. В. Фінансово-кредитні важелі збалансовано-пропорційного територіального розвитку / І. В. Заблудська, С. Г. Филипська // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. — 2009. — № 2 (132). — С. 129–140.

6. Мамонова В. В. Методологія управління територіальним розвитком : моногр. / В. В. Мамонова. — Х. : ХарПІ НАДУ «Магістр», 2006. — 196 с.

7. Онищенко В. О. Сучасні проблеми комплексного розвитку регіонів України / В. О. Онищенко, О. В. Комеліна // Економіка і регіон. — 2009. — № 1. — С. 3–9.

8. Швець В. Я. Виробничо-господарський комплекс міста: проблеми управління та розвитку : моногр. / В. Я. Швець. — Київ : Наукова думка, 2003. — 384 с.

9. Глазычев В. Л. Политическая экономия города : учеб. пособие / В. Л. Глазычев. — М. : Дело, 2009. — 192 с.

10. Кузнецова О. В. Экономическое развитие регионов: Теоретические и практические аспекты государственного регулирования / О. В. Кузнецова. — Изд. 5-е. — М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. — 304 с.

11. Лексин В. Н. Федеративная Россия и ее региональная политика / В. Н. Лексин. — М. : Инфра-М, 2008. — 352 с.

Надійшла до редакції 15.06.2011 р.